

Op 1 augustus 1977 mocht ik de schoolbegeleidingsdienst voor voortgezet onderwijs in de gemeente Enschede gaan opzetten.

Dat was niet alleen een unieke, maar vooral een uitdagende taak. Een vergelijkbare dienst bestond toen namelijk nog niet in ons land en naar later bleek, bleef het bij dit ene experiment, dat voor mij helaas maar zo'n tien jaar mocht duren.

Er waren toen 15 scholen voor voortgezet onderwijs in de gemeente, daarvan deden er vanaf het begin maar liefst twaalf scholen mee. Na enkele jaren kwamen er nog twee grote Protestants-Christelijke scholengemeenschappen bij. Een Protestant-Christelijke mavo maakte gebruik van zelf gevonden externe begeleiding.

Dit waren scholen van diverse openbaar en (algemeen) bijzonder signatuur en van individueel beroepsonderwijs tot en met gymnasium.

Het zal duidelijk zijn dat de hele onderwijskaart van Enschede door allerlei fusies in de loop der jaren drastisch is veranderd. Het onderstaande beschrijft dan ook alleen de situatie zoals dat eind jaren zeventig van de vorige eeuw gold.

In alfabetisch volgorde waren het de volgende scholen¹:

- Dr. Ariënscollege (Rooms-Katholieke sg.: ihno, lhno, mhno, mavo en havo);
- Mr. J. Calscollege (Rooms-Katholieke sg.: ito, lto, leao en mavo);
- Jacobuscollege (Rooms-Katholieke sg.: havo, atheneum en gymnasium);
- Kottenparkcollege (openbare sg.: mavo, havo, atheneum en gymnasium);
- De Marke (openbare sg.: ito, lto, lhno, leao en mavo);
- Ondernemersonderwijs voor de handel (bijzondere sg.: loo en moo);
- Pius X mavo (Rooms-Katholiek categoriaal);
- Juliana van Stolbergmavo (Protestants-Christelijk categoriaal);
- Streekcentrum voor tuinbouwonderwijs (bijzonder-algemeen, met een melafdeling);
- Walhofspark (bijzonder-algemene sg.: ihno, lhno, mhno en vhbo);
- Dr. J. Waterinkschool (Protestant-Christelijke mavo, categoriaal);
- Sg. Zuid (openbare sg.: mavo-3, mavo-4, havo en atheneum).

Het eerste jaar was een oriënterend jaar, waarbij bekeken werd in hoeverre en op welke manieren de uiteindelijke begeleiding kon plaatsvinden.

De oriëntatie duurde korter dan gepland was en leidde binnen een jaar tot een inventarisatienota.

Daarin heb ik de uitgangspunten geschetst waarmee de nieuwe begeleidingsdienst zou gaan werken. Het mag duidelijk zijn dat deze uitgangspunten nauw aansloten bij

¹ ihno = individueel huishoud- en nijverheidsonderwijs; ito = individueel technisch onderwijs; lhno = lager huishoud- en nijverheidsonderwijs, leao = lager economisch en administratief onderwijs; mhno = middelbaar huishoud- en nijverheidsonderwijs; mavo = middelbaar algemeen vormend onderwijs; mavo-3 = driejarige mavo; mavo-4 = vierjarige mavo; mel = middelbaar landbouwonderwijs; loo = lager ondernemers onderwijs; moo = middelbaar ondernemers onderwijs; havo = hoger algemeen vormend onderwijs; vhbo = voorbereidend hoger beroeps onderwijs.

de wensen van de scholen. De uitgangspunten werden in een plenaire vergadering dan ook unaniem aanvaard. Dat deze punten later door manipulatie van anderen werden afgekalfd en uiteindelijk zelfs terzijde werden geschoven beschouw ik nog steeds als bijzonder kwetsend voor de betrokken scholen.

De uitgangspunten die ik toen op papier zette, hebben nog niets aan hun kracht verloren. Ik merkte binnen enkele jaren zelfs dat enkele begeleidingsinstanties deze uitgangspunten zonder bronvermelding overnamen. Ik merkte echter ook dat er begeleiders waren die met hun mond beleden wat er van hen verwacht werd, maar in de praktijk zich niets van de uitgangspunten aantrokken.

Hieronder volgt een deel van deze nota², waarin de uitgangspunten worden behandeld:

BELANGRIJKE UITGANGSPUNTEN VOOR HET OPZETTEN VAN EEN BEGELEIDINGSDIENST VOORTGEZET ONDERWIJS

Een begeleiding moet doordacht en weloverwogen tot stand komen.

We zullen dan ook bepaalde beginselen aan een op te zetten begeleiding moeten aangeven.

In gedeeltelijke navolging van anderen kunnen dat de volgende zijn:

0 begeleiding mag niet worden opgelegd

Een begeleiding aan de hand van doelstellingen en met behulp van strategieën, die buiten de school om ontwikkeld zijn, is ongewenst.

Begeleidingsactiviteiten moeten nl. volledig op de problemen die binnen een school leven aansluiten. De school bepaalt de zwaarte van haar problemen.

Een vereiste is dat een begeleiding in zekere mate een continu karakter moet dragen.

Kontinue begeleiding, zoals die in de Spaarne-scholengemeenschap te Haarlem verwezenlijkt wordt, is op deze manier ontwikkeld. Zou het op een opgelegde wijze zijn ontstaan, dan was het geen lang leven beschoren.

In feite moet elke begeleidings-activiteit steeds opgevat worden als een leer- en veranderingsproces, waarin alle betrokkenen ook werkelijk betrokken worden, zich betrokken voelen.

Dit betekent dat we bij een begeleidingsactiviteit niet alleen een gedragsverandering bij de begeleide moeten kunnen verwachten, maar ook bij de begeleider zelf.

De begeleide en de begeleider zijn volkomen gelijkwaardig.

² Henk Jan Kater, Begeleiding voortgezet onderwijs te Enschede (een inventarisatie-nota), sbvo-Enschede, 1978. De gebruikte spelling van toen heb ik niet veranderd.

0 een scheiding in systeembegeleiding en leerlingbegeleiding is moeilijk aan te geven.

Beide aspecten vullen elkaar steeds aan en moeten daarom nauw op elkaar ingespeeld zijn.

Zo zal een goede systeembegeleiding doorwerken op de leerling, hoewel er feitelijke hulp aan de leerling wordt geboden.

Volgens ditzelfde principe zal een goede individuele leerlingbegeleiding ook een neerslag op de werkwijze en de opvattingen van de leerkracht laten zien.

0 begeleiding is een zaak met meerdere kanten

In het eerste beginsel is gesteld dat de school de enige instantie is die de zwaarte van haar probleem kan bepalen.

Het begrip "school" is echter zeer ruim.

We moeten o.a. aan de directie, het personeel en het bestuur denken, maar ook aan de ouderkommissies en aan leerlingverenigingen.

Zo ligt bij een individuele leerlingbegeleiding het zwaartepunt vooral bij de leerling zelf en bij de ouders of de verzorgers.

Een school bepaalt te allen tijde of en hoe een begeleidingsactiviteit plaats zal gaan vinden. Zij bepaalt de begeleidingsweg die gegaan zal worden.

Deze bepaling zal uiteraard in nauw overleg met de begeleider plaats hebben. Uiteindelijk zal ieder voor zich moeten besluiten of een verdere samenwerking mogelijk is.

Dergelijke keuzen moeten onafhankelijk gemaakt kunnen worden.

Een begeleidingsactiviteit kan nooit plaatsvinden als één van de partijen domineert of domineren wil – kortom, de begeleide en de begeleider zijn volkomen gelijkwaardig.

0 begeleiding is een proces

Sterk gerichte ad hoc begeleiding is ook een proces; hoewel het in de praktijk een vrij gebrekkig verlopend proces kan betekenen.

Zoals reeds eerder gesteld is, is een continuer proces meer aan te bevelen.

Meer succes is namelijk te verwachten bij een begeleiding waarin de begeleider zoveel mogelijk probeert te anticiperen, zich in de problemen en de mogelijkheden van een school probeert in te leven.

Op deze manier is de kans dat één van de partijen gaat domineren verkleind.

Dit zal ook betekenen dat een op te zetten begeleiding vrij efficiënt moet zijn, opdat alle deelnemende scholen in gelijke mate aan hun trekken komen.

Een anticiperende begeleiding is meer gericht op de toekomst en niet alleen op het hier en het nu. Uiteraard houdt dit echter niet in dat een anticiperende begeleiding geen ad hoc momenten zal kennen.

0 begeleiding mag geen specialistisch-hobbyïsme zijn.

Anticiperende begeleiding is feitelijk alleen maar mogelijk als er zo weinig mogelijk begeleiders zich met een school 'bemoeien'.

Een 'vaste' begeleider geeft een begeleidingsactiviteit een 'gezicht', ook al zal een begeleider zijn werkterrein op meerdere scholen hebben liggen.

Een eigen begeleider per school of per groep scholen bevordert de gelijkwaardigheid en het wederzijds vertrouwen, maar houdt tevens in, dat er geen sterk gespecialiseerde deskundigheid van de begeleider verwacht mag worden. Hij moet van meerdere markten thuis zijn.

Als er problemen zijn, die noch de school, noch de begeleider tot een oplossing kunnen brengen, dan zullen er wegen naar externe deskundige gevonden moeten worden.

0 begeleidings moet gestructureerd zijn.

Men kan niet zomaar een begeleidingsactiviteit beginnen.

Uit de voorgaande beginselen mag het duidelijk zijn, dat er goede en heldere plannen opgesteld moeten worden. Een efficiënte structuur waarlangs de begeleiding zal verlopen.

Een dergelijke structuur moet dan echter zò worden dat er tussentijdse evaluatie plaatsvindt. Een begeleidingsactiviteit mag geen eigen leven gaan leiden. Evaluatie van de activiteiten is dan ook noodzakelijk om tussentijds de waarde van de gevolgde werkwijze te bepalen en om, waar dat nodig is, deze werkwijze aan te passen.

0 begeleiding kan het beste in de vorm van een projekt plaatsvinden.

Anticiperende begeleiding is een vorm van projekt-begeleiding: samen met de school + verlopend als een proces + meerdere deskundigen omvattend + verlopend als een proces + in fasen gestructureerd + gevolgd door evaluaties om van daaruit verder te gaan.

Eventueel kan een begeleidingsactiviteit aan training en bijscholing van de leerkrachten gekoppeld worden.

Het voortgezet onderwijs biedt voor een dergelijke ontmoeting genoeg ruimte.

Zo kunnen bepaalde ontwikkelingen met behulp van taakuren plaatsvinden.

Begeleiding volgens een projektmodel hoeft niet aan een bepaalde school gebonden te zijn, maar kan meerdere scholen of schooltypen omvatten³.

³ EXTRA OPMERKING MIJNERZIJD: het stimuleringsprojekt, als mede het SECU-projekt (beide uit de tachtiger jaren vorige eeuw) waren in Enschede projekt volgens het projektmodel opgezet. Er werden echter ook zg. mini-cursussen georganiseerd, waaraan heel bewust docenten van heel verschillende scholen van individueel beroepsonderwijs tot en met het gymnasium aan deelnamen.

Samenvattend kunnen we stellen dat een begeleiding volgens voorgaande beginsels een groeiproces van binneuit inhoudt.

Een dergelijk groeiproces legt de nadruk op de school zelf en niet op de begeleider alleen.

De school is van oudsher verantwoordelijk voor het onderwijsleerproces en moet dat ook blijven.

In een school is van nature en van professie veel deskundigheid aanwezig – die erkenning zal het uitgangspunt voor elke begeleidingsactiviteit moeten zijn.